

2001. - № 3.

12. Савельев В.А. Фарукшин М.Х. Несостоятельность буржуазных концепций политической культуры социализма. – К.: Политиздат Украины, 1986. – 159 с.
13. Смирнов Г.Л. Советский человек: формирование социалистического типа личности. - 3-е изд., доп. – М.: Политиздат., 1980.– 463 с.
14. Тумаркин И.Б. Золотые россыпи (о тебе человек). – Одесса: Маяк, 1968. – 316 с.

SUMMARY

The article analyzes the role of various social groups in politics and the peculiarities of the political socialization of the population of modern Ukraine.

В. С. ПЕТУХОВ

ПЕРШІ НЕФОРМАЛЬНІ МОЛОДІЖНІ ОБ'ЄДНАННЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

Маргінальні групи та об'єднання завжди були окремим і невід'ємним елементом людського суспільства протягом усього його розвитку. Ні на що помітно не впливаючи, перебуваючи скоріше поза суспільством, ніж у ньому, і залишаючись у тіні ці суспільні утворення, втім, ставали специфічною ланкою прогресу та людського розвитку на всіх його етапах, будучи носієм неповторного, оригінального про шарку культури. Неформальні молодіжні рухи ХХ століття стали феноменом і окремим витком в історії суспільних маргінальних утворень. Вийшовши з тіні, активізувавши і об'єднавши свої зусилля, ці рухи набули настільки несподіваних форм і вражаючих масштабів, що, без сумніву, внесли свій помітний вклад у розвиток новітньої історії.

Найбільш відомим та поширеним був рух хіппі, що зародився у США. Американські хіппі перейняли ряд аспектів буддизму, індуїзму й індіанських вірувань Америки, протестували проти грабіжницького і споживчого капіталізму, закликаючи жити в єднанні з природою, скромно і без насильства, виступали проти війни у В'єтнамі, пропагували вільну любов і життя в «комунах» – аграрних поселеннях, жителі яких вирощували екологічно чисті продукти. Хіппі вдягалися в яскравий і незвичайний одяг, носили довге волосся і бороди, влаштовували фестивалі психоделійної (тобто створюваної під впливом легких наркотиків) і рок музики. Рух хіппі мав великий вплив на культуру західної цивілізації, розвиток суспільства, і навіть політики. Такі відомі в сучасному світі особистості, як Білл Клінтон, Хав'єр Солана чи Йошка Фішер є колишніми представниками даного руху. [1].

Окрім руху хіппі в США серед неформальних молодіжних рухів, які стали прототипами молодіжних рухів радянської України, був рух бітників. Спосіб життя і думок бітників знайшов своє граничне вираження наприкінці 60-х, але цей рух, через ряд, як зовнішніх, так і внутрішніх причин, не набув значного поширення на території радянської України, а його представники поступово розчинились в лавах інших субкультур.

У 1956 році, задля контролю діяльності молоді було створено комітет молодіжних організацій УРСР, який мав скеровувати усі офіційно визнані молодіжні організації. За всю довгу історію існування цієї важливої організації її збори проводились лише двічі – у 1956 році, відразу після заснування і 1988 році, коли принципово щось змінити уже не представлялося можливим. Така «надактивна» діяльність доволі серйозної структури також опосередковано стала однією з причин утворення того суспільного вакууму, що в наслідку і призвів до появи різноманітних субкультурних утворень. З іншого боку, це свідчило про явну недооцінку владою ролі молоді в житті суспільства, чи переоцінку ролі Комсомолу на цьому поприщі. У вищезазваному 1988-му році до лав організації було дозволено вступати і неофіційним молодіжним об'єднанням, діяльність яких мала здійснюватись звичайно ж на засадах марксизму і не суперечити радянському способу життя. Очевидно застосовувався старий перевірений принцип «якщо не можеш протистояти – очолюй». Але такий, здавалося б геніальний хід мав цілком протилежні наслідки. Організація більше займалася консолідацію неформальних молодіжних громад не рідко навіть вступаючи в конфлікт з партійними структурами. Навпаки – однією з основних її функцій в подальшому стало сприяння організаціям рок-концертів [2].

Неформальний молодіжний рух в Радянському союзі – це практично будь-яке не формалізоване та не кероване «згори» молодіжне угруповання, яке, як зазначають дослідники, слід відділяти від аналогічних «дисидентських» та «демократичних» організацій передусім за змістом [3].

Історія радянських неформалів завжди існувала наче паралельно, дещо осторонь від історії їх загальноосвітніх «колег», але, без сумніву, є невід'ємною частиною загальної картини. Втім, через

ряд як об'єктивних так і суб'єктивних обставин, вона лишається маловивченою чи практично не дослідженою, особливо неполітична її складова. Власне, цим і обумовлена новизна та актуальність даної тематики.

В кінці 60-х років в радянській Україні, на тлі «відлиги» та демократизації суспільного життя, не зважаючи на «залізну завісу» і усі можливі заборони, з'явилися і почали доволі швидко поширюватись неформальні молодіжні рухи західного зразка. Їх джерелом були США та Західна Європа. Внаслідок перевороту в галузі науки та техніки, післявоєнного економічного піднесення, а також лібералізації внутрішньополітичного життя в умовах міжнародної політики розрядки, відбувся певний перелом у свідомості молодого покоління, яке почало відчувати духовну, ціннісну кризу та намагалось віднайти загублений сенс власного існування. Практично з тих самих причин, але ускладнених проживанням в тоталітарній державі і відповідним кричущим браком самовираження і починають свою діяльність українські радянські «неформали».

Значну роль відіграло прискорення фізіологічного розвитку молодої людини, так звана акселерація, який суттєво випереджав еволюцію її психіки. Інфантилізм таких молодих людей, їх небажання готуватись до самостійного життя особливо проявилось у загостренні явища, відомого як «конфлікт батьків і дітей».

Основна маса активістів молодіжного руху другої половини 60-х рр. являла собою вихідців з заможних, привілейованих прошарків суспільної еліти, так званої «номенклатури», членів партії, комсомольських діячів, батьки яких не змогли привчити їх до відповідальності у майбутньому «дорослому» житті. Чудовим виходом для багатьох дітей у цьому конфлікті стала рок музика, що нелегально потрапляла до країни. Рок-н-рол стає проявом непокори батькам та символом непідтримки їх ідеалів, що здаються молодому, амбітному поколінню дрібними та порожніми. Рок музика не подобалася батькам і всьому дорослому суспільству, яке вчило молодь жити так, як вона не хотіла, а сама ця музика висвітлювала близькі молоді ідеали і тому ставала основною метою боротьби. Вона об'єднувала молодих людей, які у чомусь наслідували своїх кумирів, а у чомусь виявляли свої прагнення та сподівання у неформальні молодіжні рухи, участю у яких молодь прагнула викласти свою думку всьому світу, показати те, що вони не сприймають існуючий світ таким як він є, а хочуть зробити його краще.

В залежності від ідейної направленості та стилю поведінки усі радянські неформальні молодіжні рухи можна умовно класифікувати на:

1. Просоціальні – це молодіжні організації та суспільні об'єднання екологічного чи історико-культурного спрямування. До таких відносять самодіяльні колективи за збереження пам'яток, допомоги тваринам, підтримки ветеранів, тощо. Їх діяльність керувалася рішеннями самої громади і не виходила за межі своїх «внутрішньоцехових» інтересів, тому влада в більшості випадків до таких організацій ставилася лояльно і навіть дещо приязно.

2. Асоціальні – групи та колективи, основною метою створення яких є задоволення власних потреб спілкуванні, самовираженні і самоствердженні, залишаючись осторонь від будь-яких соціальних подразників. До таких відносяться хіппі, панки, металісти, стіляги, тощо. Їх діяльність відзначалася цілковитою хаотичністю і непідконтрольністю жодним загальноприйнятим нормам чи моральним канонам, а подекуди навіть підпадала під відповідну статтю кримінального кодексу УРСР, тому реакція влади (і простих «цивільних» громадян) коригувалася від настороженої неприязні до агресивної боротьби.

Ідеологія українських хіппі значно відрізнялася від західного першоджерела. Це було спричинено реаліями проживання в Радянській Україні, де відкритий протест був небезпечним на відміну від Західних країн, а будь-які політичні лозунги могли потягти за собою кримінальну відповідальність. До того ж територія України була значно менш урбанізована ніж країни Західної Європи та США, що теж заважало поширенню ідеології хіппі, оскільки ця культура в першу чергу є міською і в сільській місцевості значної популярності не набувала.

Якщо на Заході протест хіппі міг мати реальні наслідки, і влада так чи інакше до них прислуховувалася, а засоби масової інформації часто навіть виступали на боці хіппі, то в Україні, в умовах радянського режиму, вони зазнавали постійних переслідувань з боку ідеологічно вихованої громадськості, частково владних структур, бюрократичного апарату, а подекуди і звичайного населення. Все це значно вплинуло на формування специфічної радянської ідеології хіппі. Вона проявлялася в багатьох аспектах їх життя та діяльності. Насамперед – у способі життя самої людини. Існувало дві моделі ненасильницького опору – поєднував їхній антисистемний протест і рок-н-ролл. Соціологи

виділяють дві моделі такого спротиву: перша модель була більш негативною – ескейпізм (від англ. «escape») – уживання психотропних речовин, що вдавалося знайти і порушення всіх можливих моральних норм, з якими протягом життя стикався хіппі. Другий варіант – модель позитивна: аскетизм, духовний і творчий пошук, прагнення до чистоти і висоти [4; с.17-18].

Стиляги – унікальне явище серед радянських неформальних об'єднань, що фактично виникло під кінець 40-х років і проіснувала до кінця 60-х років ХХ століття, що мало як еталон західний (переважно, американський) спосіб життя. Стиляг відрізняла навмисна аполітичність, визначений цинізм у судженнях, негативне (або байдуже) відношення до пануючих норм радянської моралі. Стиляг виділяв з юрби яскравий, часто безглуздий одяг, характерна манера спілкування (особливий сленг). Їм був властивий підвищений інтерес до західної музики і танців. Субкультура стильяг являлася своєрідним стихійним протестом проти стереотипів поведінки, що нав'язується, а також проти однаковості та манірності в одязі, у музиці й у стилі життя. Це була яскрава, власне радянська субкультура, заснована на одному лиш молодіжному протесті проти того, щоб бути схожим на інших і не несла в собі ніяких ідей, окрім захоплення західним світом та західним способом життя.

Однією з головних причин появи руху стильяг стала активізація міжнародних контактів Радянського Союзу як у роки війни, так і після неї. Збільшення числа дипломатичних працівників автоматично збільшило і кількість членів їхніх родин, що жили в іншій, «нерадянській» реальності, що асоціювалася з успіхом і процвітанню. При цьому якщо офіційна пропаганда продовжувала ігнорувати факти запозичення Радянським Союзом західних наукових і технічних досягнень, то на побутовому рівні радянські інженери, змушені були копіювати закордонні зразки, а економісти, що вивчали кон'юнктуру ринків «країн капіталу» на предмет експорту туди сировинних товарів і закупівель устаткування, вже не мали довіри до радянської ідеології і передавали ці настрої молодому поколінню. Ті, у свою чергу, сприяли їхньому поширенню серед широких мас міської молоді.

Деякі неформальні рухи в Радянському Союзі виникали без зовнішнього впливу, хоча в чомусь були схожі на закордонні аналоги. Таким, наприклад, є рух радянських спортивних фанатів багато в чому схожий на подібні європейські та загальносвітові. Український фанатський рух зародився у 60-ті роки і відразу ж поступово почав набувати національного забарвлення [5]. Це було пов'язано в першу чергу з київським «Динамо» – дуже вдалим та всесвітньо відомим українським радянським футбольним клубом. Саме українським радянським, а не лише радянським. Адже футбольні матчі були в ті роки своєрідною «територією свободи» – там радянській людині дозволялося багато з того, що у повсякденному житті було заборонено.

Абсолютно унікальним молодіжним неформальним рухом став Рух – Клуби самодіяльної пісні (КСП). Хоча клуби самодіяльної пісні ведуть своє коріння з туризму [6], який не є унікально радянським явищем, їх розвиток призвів до утворення на теренах Радянського Союзу, а в тому числі і в Україні, абсолютно нового неформального руху. Цей рух не можна назвати класично «неформальним», оскільки він був менш стихійним ніж інші, більш організованим, і часто мав співпрацювати з владою через потребу в приміщеннях для своєї діяльності, влаштував концерти за підтримки влади. Основу КСП завжди складала молодь. Спочатку, це в основному були люди, що мали середню технічну освіту, або отримували її. Як правило ці люди активно займалися туризмом, або були близькі до туристичних кіл. Серед туристів кінця п'ятдесятих – початку шістдесятих були так звані барди – люди, які під гітару біля багаття виконували романтичні пісні, часто власного авторства. Згодом від похідно-багатьної лірики тематика творчості бардів перейшла до більш романтичної тематики, а професійний рівень виконавців дещо виріс [7]. Оформлення КСП в окреме співтовариство відбулося з дуже масової в СРСР (число учасників – порядку 5 мільйонів чоловік) спільноти спортивного туризму [8; С. 27]. Пізніше фанати пісенної творчості відділилися від туризму і почали утворювати клуби самодіяльної пісні – об'єднання члени якого писали, співали та слухали бардівські пісні та вірші. Інколи силами одного чи кількох клубів проводилися концерти та фестивалі.

Побічним результатом хрущовської «відлиги» та подальшої негнучкої державної політики по відношенню до молоді стало формування значної кількості неформальних молодіжних рухів маргінального та відверто спротивницького характеру. Причинами появи подібного феномену були криза післявоєнного суспільства і вплив західних цінностей. Основними сферами, стали вістрям цього впливу і провокували, об'єднували навколо себе найбільш активних і невдоволених молодих людей, були спорт та музика. Маргінальність подібних рухів полягала у втечі від суспільного життя,

протиставлення себе суспільству, його принципам та ідеалам, захоплення «ворожою» ідеологією та суспільними принципами і водночас пошук і об'єднання з собі подібними, а також потреби творчої та аутсайдерської молоді в спілкуванні, самоствердженні, протестах проти традиційності, консервативності та конформізму, що домінували в сучасному для них суспільстві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Олесійович А. Львів понад усе. // Інтернет: <http://hippy.ru/alar1.html>. – 2008. – 25 грудня.
2. Савинов А., Теплюк А. Есть контакт // Комсомольская правда. – 1988. – 20 апреля. – С. 2.
3. Шубин А.В. Преданная демократия. Перестройка и неформалы 1986-1989 гг. Інтернет: <http://www.soviethistory.ru/sovhist/print-15.html>. – 2008. - 23 лютого
4. Култаева М.Д., Уварова Е.Л. Интерпретация проблем молодежи: западные концепции и варианты. – Харьков: изд-во при ХГУ, 1989. – 114 с.
5. Сикорская В. Национальный футбол. // Інтернет: <http://white-blue.kiev.ua/articles/524.htm>. – 2009. – 16 лютого.
6. Партолога В. П., Партолога М.И. Для чего к кострам уходят люди? // Інтернет: <http://www.altruism.ru/sengine.cgi/5/15/7/2>. – 2009. – 22 лютого.
7. Фрумкин В. В. Музыка и слово. // Інтернет: <http://altruism.ru>. – 2009. – 22 лютого.
8. Шкурин В.Н. Молодежь: Свободное время и клуб (XXVII съезд КПСС и работа с молодежью): Методическое пособие. – М.: ВНИЦ НТ и КИР МК СССР, 1987. – 93 с.

SUMMARY

The article characterizes the appearance of the first informal movements in soviet Ukraine. Their main types, causes of genesis, conditions of arrival and ideological orientation.

О. М. КАЗАКОВА

ОСОБЛИВОСТІ НАЦИСТСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА ПОЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ (1939-1941 рр.)

Дослідження проблеми функціонування нацистського окупаційного режиму на окупованих польських землях є актуальними з точки зору розуміння тенденцій всесвітньої історії ХХ століття. Політика нацистів на польських територіях призвела до загибелі більш 6 мільйонів осіб з них 2,7 мільйонів євреїв. З них на фронтах полягло понад 640 тис. осіб; від терору, репресій окупантів, голоду та епідемій – близько 5,5 млн. осіб [1; 541]. Це була політика геноциду, тобто цілеспрямованого знищення людей за етнічною ознакою. Але євреї, що мешкали на території Польщі, не були єдиними жертвами масових репресій у ХХ столітті. Проти циган, слов'ян, зокрема мешканців Радянського Союзу – також застосовувалась політика геноциду. У зв'язку з цим науковий інтерес викликають механізми здійснення політики репресій, які застосовувалися у Європі у 30-40-х роках ХХ століття.

Вивчення карально-репресивної політики нацистської Німеччини на окупованих польських землях дозволяє глибше зрозуміти сутність тоталітарних режимів, розробляти і впроваджувати заходи, спрямовані на недопущення виникнення подібних режимів у майбутньому.

Звертаючи увагу на роботи вітчизняних та російських полоністів слід визначити наявність ґрунтовних досліджень у сфері вивчення нацистського окупаційного режиму на польських територіях у працях А.А.Галкіна, А.Ф.Носкової, Т.Ю.Григорьянц, Д.М.Проектора, М.І. Семиряги. Окремий розділ колективної монографії (під загальною редакцією Л.О.Зашкільняка та М.Г. Крикуна) «Історія Польщі (2002 р.) окреслює основні складові нацистського «нового порядку» на польських територіях та політики репресій. Однак дослідження німецької політики щодо єврейського населення під час становлення окупаційного режиму на польських територіях потребує подальшого вивчення.

В даній статті автор аналізує особливості функціонування політики нацистів щодо єврейського населення на території Генерал-губернаторства Польща

Теоретичною основою нацистської політики щодо євреїв були погляди про походження і розвиток нації та народів, пропаговані елітою нацистської партії. Вони базувалися на расовій теорії французького вченого Жозефа Артура Гобіно і англійського соціолога Х'юстона Стюарта Чембер-